

ТЕМАТИЧНІ ГРУПИ ЖАРГОННИХ НАЙМЕНУВАНЬ ЗАЛІЗНИЧНИХ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ

Лагдан Світлана Петрівна

старший викладач

Дніпровський національний університет залізничного

транспорту імені академіка В. Лазаряна

м. Дніпро, Україна

Анотація: У статті виокремлено тематичні групи жаргонної лексики на позначення залізничного транспорту, подано тлумачення найменувань транспортних засобів. У групі жаргонних номенів локомотивів, яка є найбільш чисельною, виділено підгрупи. Зазначено, що жаргонізми слугують здебільшого для розрізнення транспортних одиниць за серіями, технічними властивостями чи призначенням.

Ключові слова: жаргонізми, жаргонні найменування, транспорт, локомотив, електропоїзд, вагон, технічні властивості

Постановка проблеми. Причиною виникнення жаргонної лексики, зокрема у професійній життєдіяльності, є передусім бажання працівників скоротити довгі, місткі терміни, спростити їх через складну вимову, уникнути постійно вживаних однакових слів, а також бажання виділитися з-поміж інших, увиразнити своє мовлення, зробити його більш яскравим, надати професійному спілкуванню жартівливого забарвлення. Жаргонна лексика слугує для мовного самовираження, самоствердження людини, що спонукає її до вживання незвичайних, колоритних слів, вона засвідчує прагнення до мовної творчості. Професійна жаргонна лексика відображає специфіку галузі, вказує на притаманні їй уречевлені й процесуальні реалії. Саме тому виокремлення

тематичних груп у соціальному чи професійному жаргоні є одним із завдань жаргонології.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В українському мовознавстві різні аспекти жаргонної лексики були об'єктом наукових розвідок таких дослідників, як Л. Ставицька, С. Пиркало, Р. Синишин, Г. Аркушин, Т. Кондратюк, В. Винник, Я. Старченко, Н. Шульжук, Т. Гарлицька, Н. Явтушенко, Н. Карафет, В. Карпець, М. Навальна, О. Мосьпан та ін. Так, у статті Т. Гарлицької виокремлено тематичні групи жаргону сучасного українського міста (на прикладі Львова). Дослідниця зазначила, що великий вплив на мовлення й культуру Львова мали батяри – представники львівської вуличної субкультури, неосвічені верстви населення, робітники або безробітні. Проте їх лексикон був настільки дотепним, що набув популярності серед широких верств населення. Він вийшов за межі замкненої системи батярського мовлення, потрапив до загального жаргону і зберігся дотепер [1, с. 18].

У галузі спорту досить детальне виокремлення тематичних груп жаргонної лексики здійснила В. Карпець, указавши, що «ступінь номінативно-тематичного різноманіття в спортивному жаргоні набагато вищий, що в свою чергу є наслідком намагань спортсменів назвати всі *значимі* для них реалії, що в такий чи інший спосіб впливають на стан світосприймання й світовідчуття» [2, с. 9].

У статті О. Мосьпан описано основні тематичні групи залізничної некодифікованої лексики в інтернет-спілкуванні залізничників на спеціальних форумах та їх відносний кількісний склад. Дослідниця виокремила такі категорії жаргонних номенів: рухомий склад, його конструктивні частини, працівники галузі й пасажери, професійні дії та процеси, спеціальні прилади, пристрої, інструменти, об'єкти інфраструктури та їх частини [3, с. 28]. Унаслідок можемо констатувати, що залізничному жаргону, як і спортивному, властиве тематичне різноманіття. Проте всі залізничні транспортні засоби об'єднані в одну тематичну групу – найменування рухомого складу. З урахуванням великої кількості різновидів транспортних одиниць, що

пересуваються по рейковій колії, вважаємо за доцільне деталізувати цю тематичну групу.

Мета статті полягає у виокремленні тематичних груп жаргонних найменувань залізничних транспортних засобів.

Виклад основного матеріалу. Залізниця – одна з розвинених транспортних галузей, що має розгалужену мережу колійних шляхів та значну інфраструктуру. Оскільки призначення галузі – перевезення залізничним транспортом на короткі чи далекі відстані пасажирів і різноманітних за габаритами, структурою, фізико-хімічними властивостями тощо вантажів, найбільшу групу у мовленні залізничників охоплює жаргонна лексика на позначення транспортних засобів: локомотивів, електропоїздів, вагонів тощо. Таким чином, у складі жаргонних найменувань одиниць залізничного транспорту можна виділити такі підгрупи:

1. Жаргонні одиниці на позначення локомотивів. Локомотив – тягова самохідна машина для пересування вагонів по залізничних рейках, до локомотивів належать електровози, тепловози, паровози і газотурбовози [4, с. 626; 5, с. 252]. Такі жаргонізми відображають зовнішній вигляд, різновиди, будову, функції, призначення, технічні особливості, марку чи країну виготовлення цих транспортних засобів тощо. У цій групі відповідно до зазначених різновидів виділяємо такі підгрупи:

а) найменування локомотивів загалом, наприклад: *ганялка, маневровий, маневрушка, трактор* – маневровий локомотив; *помазок, тюбик, вазелін, лизун* – рейкозмашувальний локомотив; *резак* – резервний локомотив; *сірий, рижий* – допоміжний локомотив; *вузький* – локомотив, обладнаний візками для колії 1435 мм, буферами і гвинтовими зчепами; *суперважковаговик* – локомотив, який прямує резервом, без состава; *чех* – локомотив чеського виробництва; *трійник* – трисекційний локомотив; *глухий, глухонімиий* – локомотив, не обладнаний радіостанцією, або локомотив із вимкненою радіостанцією; *хазяйка, Тузик, Тузік* – маленький маневровий локомотив у депо чи на заводі; *загонка* – локомотив, який прямує без поїзда;

б) жаргонізми – найменування електровозів. Електровоз – локомотив із тяговим електричним двигуном, який живиться струмом від контактної мережі за допомогою струмоприймачів і перетворює електричну енергію у механічну тягову [4, с. 344; 5, с. 252]. Саме струмоприймачі дали електровозу жаргонну назву *рогатий*. Жаргонні найменування електровозів у мовленні залізничників указують на їх серійне розрізнення, а свої назви вони отримали здебільшого чи за зовнішнім виглядом, чи за технічними властивостями. Так, електровози чехословацького виробництва – серії ЧС – узагальнено називають *чехами*. Інші жаргонізми для чехословацьких електровозів: *автобус*, *чебурашка* – електровоз серії ЧС2; *Фантомас* – два спарені електровози ЧС2; *гриб* – електровоз ЧС2Т; *акваріум*, *батон* – електровоз ЧС4; *теремок* – електровоз ЧС2Т або ЧС4Т; *боїнг* – електровоз ЧС6, ЧС200; *сарай загадок*, *Челленджер* – електровоз ЧС7; *фантом*, *першинг* – електровоз ЧС8. Електровози радянського виробництва серії ВЛ отримали ім'я Володимира Леніна, у наш час їх рекомендують розшифровувати як високовольтний локомотив. Жаргонні номени цієї серії такі: *Владик* – електровоз ВЛ; *Вільгельм*, *череп* – електровоз ВЛ8; *бігунок* – електровоз ВЛ11; *буханка* – електровоз ВЛ8 або ВЛ23; *Райка* – електровоз ВЛ23; *кайзер*, *шістдесятка*, *малюк* – електровоз ВЛ60К; *Аврора*, *вильник*, *кайзер*, *вісімдесятка*, *мазей* – електровоз серії ВЛ80, а залежно від індексу – *кашка*, *еска*, *ерка*, *тешка* (наприклад, *кашка* – ВЛ80К);

в) жаргонні найменування тепловозів. Тепловоз – локомотив із поршневим двигуном внутрішнього згоряння, який перетворює хімічну енергію палива в механічну [4, с. 1442; 5, с. 252]. За жаргонні номінації тепловозів часто служать власні найменування людей, чоловічі та жіночі, наприклад: *Люська*, *Фердинанд* – тепловоз ТЕ2; *Людмила* – тепловоз ТЕ-109; *Машка*, *Маруся* – тепловоз М62; *Мунька* – тепловоз М62, 2М62; *подвійна Машка* – тепловоз 2М62; *Челленджер* – американський тепловоз С36-7; *Ганнібал* – тепловоз 2ТЕ10Л; *Фантомас* – ряд тепловозів серії 2ТЕ. Ціла низка жаргонних назв тепловозів виникла від найменувань представників тваринного світу за зовнішньою схожістю з ними: *бугай* – тепловоз 2ТЕ10М; *бик* – тепловоз 2ТЕ10М(У); *бичок* – тепловоз М62;

крокодил – тепловоз 3ТЕ10М; *носоріг* – тепловоз із краном дизель-електричним (КДЕ) і платформою; *динозавр* – тепловоз 2ТЕ116; *удав* – тепловоз 2ТЕ10У; *удавчик* – тепловоз 2М62У; *ластівка* – тепловоз ТЕ3; *муха* – тепловоз М62.

Багато жаргонних найменувань тепловозів серії 2ТЕ виникли за зовнішньою схожістю чи функціональними властивостями з окремими поняттями: *боїнг*, *горбатий*, *громила*, *крейсер*, *червонець*, *чемодан*, *монголка*; *гібрид*, *вічний гібрид* – двосекційний тепловоз, що має у складі секції від різних локомотивів.

За заводом-виробником названі такі тепловози: *ворошиловградка* – тепловоз 2ТЕ10В; *луганка* – тепловоз 2ТЕ10Л. На позначення тепловоза серії ЧМЕЗ виник цілий синонімічний ряд: *чмо*, *чмуха*, *чмоня*, *чумовоз*. Серед інших жаргонізмів такі: *керосинка*, *трактор* – тепловоз загалом; *босяк*, *буська* – тепловоз ТЕП70БС; *тилосос* – тепловоз ТЕП70; *тушка* – вузькоколіїний тепловоз ТУ2; *малиш* – тепловоз М62; *тазик*, *тазік* – тепловоз ТЕМ. Є навіть жаргонна складена назва: *три з половиною колеса* – тепловоз серії ТГМ23;

г) жаргонізми на позначення паровозів. Паровоз – локомотив із паровим двигуном, що перетворює хімічну енергію палива в теплову, а потім теплову в механічно-тягову [4, с. 888; 5, с. 252]. Паровози активно використовували для перевезень у ХІХ – першій половині ХХ ст., після війни їх витіснили тепловози й електровози. У наш час паровози курсують на туристично-розважальних ділянках, у поодиноких випадках – на промислових підприємствах, маневровій роботі в залізничних депо і вузлах. Жаргонні назви паровози отримали здебільшого шляхом співзвучного добору до вимови серії загальновживаних слів, зокрема й імен, наприклад: *Елка*, *лебедянка* – паровоз серії Л; *Федя* – паровоз серії ФД; *Тереза* – паровоз серії ТЕ; *Серго* – паровоз серії СО; *Маруся*, *Машка* – паровоз серії Мр; *ешка*, *ешак* – паровоз серії Е; *щука* – паровоз серії Щ; *сушка* – паровоз серії Су; *сумка* – паровоз Сум; *овечка* – паровоз серії Ов; *генерал* – паровоз П-36 (через «лампаси» – червоні смуги по боках); *Тарзан* – паровоз ТЕ; *Шарик*, *Шарік* – американський паровоз серії Ша; *Шурик*, *Шурік* – американський паровоз серії Шу.

2. Жаргонні одиниці на позначення моторвагонного рухомого складу.

«Рухомий склад – сукупність одиниць колісного транспорту на залізницях, у трамвайно-тролейбусних парках і т. ін.» [4, с. 1280]. До моторвагонного рухомого складу належать електропоїзди, дизель-поїзди й турбопоїзди [5, с. 252]. Жаргонізми цієї групи зрідка вказують на серійне розрізнення поїздів, наприклад: *мадярик* – дизель-поїзд Д1; *олень* – електропоїзд серії Ср; *коматоз* – електропоїзд ЕД4МК; *Шпунтик* – електропоїзд «Супутник»; *Демих* – електропоїзд ЕД; *тазик, тазік* – електропоїзд ЕР2 до номера 1028 (із круглою кабіною); *чемодан, тупорилий* – електропоїзд ЕР2 після номера 1028 (із квадратною кабіною); *череп* – електропоїзд «Експрес» ЕД4МК. *Ковбойським поїздом* назвали поїзд № 675/676 Шепетівка – Івано-Франківськ. Специфіку руху відображають такі жаргонізми: *загонка* – електропоїзд, який прямує без пасажирів; *вертушка* – кільцевий маршрут із будь-яких вагонів; *засилка* – електропоїзд, який прямує з депо під посадку й назад у депо без пасажирів; *мотаня* – поїзд на невеликі відстані, але із зупинками на кожному роз'їзді.

Довжина поїзда стала основою для творення таких жаргонних найменувань: *підкидиши* – невеликий поїзд, який складається з локомотива та одного-чотирьох вагонів; *мехп'ятірка* – рефрижераторна секція з п'яти вагонів; *огризок* – короткий і легкий поїзд; *муха* – робочий поїзд із двох-трьох класних вагонів із маневровим локомотивом; *передача* – состав, який передають із парної в непарну сортувальну станцію чи навпаки. Вантажні поїзди за різновидами вантажів чи вагонів також отримали жаргонні назви, а саме: *довгомірка* – состав зі спеціальних платформ для перевезення рейкових плітей; *горбатий* – поїзд із негабаритним вантажем; *налив* – вантажний поїзд із цистернами; *виводка* – завантажені вагони, які виводять на станційні колії для подальшого формування поїзда. На позначення поштово-багажного поїзда вживають такі жаргонізми-синоніми: *лахматий, веселий, посудо-господарський*.

Через специфіку руху й часті зупинки електропоїзди приміського сполучення отримали жаргонні назви *мотаня, перемичка, тяга, трамвай, черв'як*. *Скотовозом* називають приміський електропоїзд, який прямує по маршруту з

дачними ділянками. Інші жаргонізми: *загонка* – приміський електропоїзд, що прямує без пасажирів; *секція, підкидиш* – короткий електропоїзд приміського сполучення.

3. Жаргонні одиниці на позначення вагонів. Вагони призначені для перевезення вантажів, пасажирів, а також для виконання спеціальних операцій. У зв'язку з цим їх поділяють на вантажні, пасажирські та спеціального призначення. Вантажні вагони мають різну будову – це криті вагони, піввагони, цистерни, платформи тощо. У пасажирських вагонах, окрім пасажирів, перевозять багаж, вантажобагаж і пошту. До вагонів спеціального призначення належать динамометричні, колієвимірювальні, лабораторії, майстерні тощо [5, с. 163].

Пасажирські вагони не знайшли широкого відображення в жаргонній лексиці: *шоколадка* – купейний вагон німецького виробництва із коричневим облицюванням; *купак* – купейный вагон; *трамвай* – вагон пасажирського поїзда, в якому на кожній станції міняються пасажири.

Жаргонізми на позначення вантажних вагонів відображають їх призначення, різновиди, будову, технічні характеристики: *басейн* – живорибний вагон; *лебідь* – рефрижераторний вагон; *льодовик* – ізотермічний вагон; *сітка, сарай* – критий вагон-автомобілевоз; *недовагон* – піввагон; *сухар* – порожній піввагон; *бочка* – вагон-цистерна; *світла бочка* – цистерна під бензин; *темна бочка* – цистерна під мазут, сиру нафту; *корова, сигара* – 8-вісна цистерна; *чемодан* – вагон-контейнеровоз; *критий* – критий вагон; *туалетний папір* – вагони, завантажені скрученим у рулони листовим залізом; *площадка* – вагон-платформа; *рогатка* – спеціальний вагон-платформа-лісовоз зі стійками; *черепаха* – фітінгова платформа моделі 13-2118; *ребро* – перебудований із критого чи піввагона вагон для перевезення контейнерів.

Окремі жаргонізми позначають вагони спеціального призначення: *мірило* – колієвимірювальний вагон; *банк* – вагон для перевезення цінностей; *кабак, кухня* – вагон-ресторан; *дракон* – платформа зі змонтованою на ній авіаційною турбіною й цистерною для очищення колії та стрілок від снігу й льоду.

4. Жаргонні одиниці на позначення автомотрис, дрезин і колійних машин.

Малочисельну групу становлять жаргонні найменування інших залізничних транспортних засобів, а саме: *велосипед* – дрезина; *тараканчик* – автомотриса АС1А; *гравіцана* – колійна машина загалом; *снігогризка* – снігоприбиральна машина СМ-2; *снігодуй* – снігоприбиральна машина СДПМ.

5. Жаргонні одиниці на позначення залізничних транспортних засобів у справному чи несправному технічному стані.

Ця група також належить до малочисельних: *стояк* – локомотив, який очікує ремонту; *гарячий* – локомотив у робочому стані; *холодний* – локомотив у неробочому стані; *виродок* – вагон, призначений для відправлення в ремонт; *жаба* – брудний, змінний тепловоз без умов для існування; *гриб*, *гроб* – некомплектний локомотив, який потребує відновлення.

Висновки. Жаргонна лексика на позначення одиниць залізничного транспорту надзвичайно різноманітна – це локомотиви, до яких належать електровози, тепловози й паровози, електро- та дизель-поїзди, вагони пасажирські, вантажні та спеціального призначення, дрезини, автомотриси, колійні машини. У мовленні залізничників вона вказує на серійне розрізнення, технічні особливості, призначення транспортних засобів. Частина жаргонізмів виникла на підставі зовнішньої схожості, зокрема із представниками тваринного світу чи предметами. Вживання імен у залізничному жаргоні пов'язане зі співзвучним розшифруванням серійного позначення видів транспорту.

Більш детальне тематичне виокремлення лексичних одиниць інших груп залізничного жаргону може бути об'єктом подальших наукових розвідок.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Гарлицька Т. С. Жаргонна лексика як лінгвістичний і соціокультурний феномен міського мовлення // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія. – 2014. – № 11, т. 1. – С. 17-20.

2. Карпець В. А. Український спортивний жаргон: структурно-семантичний аспект: автореферат дис. на здоб. наук. ступ. канд. філол. наук: 10.02.01. Харків, 2006. 21 с.
3. Мосьпан Е. П. Железнодорожный жаргон в Интернет-коммуникации / Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Філологія». – 2016. – Вип. 75. – С. 27-31.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. – 1736 с.
5. Корнійчук М. П., Липовець Н. В., Шамрай Д. О. Технологія галузі і технічні засоби залізничного транспорту. Ч. 1 (розділи 1–6): підручник. – К.: «Дельта», 2006. – 500 с.